

درباره زنان واقفی که نامشان در تاریخ مانده است

توپیش فرست...

انیس الدوله در میان اهالی حرم (متعلق به مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران)

خیریه او را به این شرح ذکر کرده است. «حقیقه الماس تقدیم روضه مقدسه حضرت امیرالمومنین علی علیه السلام، پرده مروارید تقدیم آستان حضرت سیدالشهدا علیه آلاف التحیه و الثناء، ضریح نقره برای شهدای کربلا علیهم رضوان...، نیم‌تاج الماس تقدیم عتبه منوره حضرت رضا (ع)، تعمیر در نقره و طلاکوب مسجد گوهرشاد، ۱۰ باب دکان وقف حضرت رضا علیه السلام برای روضه خوانی، وقف کاشانک، بقعه و گنبد شاهزاده حسین در امامه، بنای پل در ناصرباد سمت لواسان.» اما یکی از جالب‌ترین موقوفات انیس الدوله، یک دوره کامل بحار الانوار است.

کتابی از علامه مجلسی که یکی از بزرگ‌ترین منابع حدیث شیعه به حساب می‌آید. چنین وقفی نشان می‌دهد زنان واقف علاوه بر توسعه و آبادانی کشور به فرهنگ هم توجه زیادی داشتند.

انیس الدوله در وقف‌نامه هدفش از این کار را این‌طور نوشته «دنیای فانی را بقایی نیست. پس شخص عاقل باید کمال همتش مصروف به امور آخرتش باشد و آتی و دقیقه‌ای از موت و تدارک بعد از موت غفلت نداشته باشد و آنچه سعی است در امور آخرت خود داشته، اعتمادی به غیر خود ننماید که گفته‌اند: برگ عیشی به گور خویش فرست / کس نیارد ز پس تو پیش فرست»

وقف‌نامه

اگرچه وقفیات اندکی هم از زنانی با وضع مالی معمولی به جا مانده اما بیشتر این کار مربوط به زنان متمول بوده. البته همه آنها لزوماً نسبت نزدیک با دربار و شاه نداشته‌اند. مثل همین وقف‌نامه که برای فاطمه خانم، فرزند ملا ابوالقاسم شهابادی یزدی است و منابع و مجاری سه طاق از قنات حسین آباد، مزرعه گاوارکان، و قنات کهدنو را برای صرف اقامه عزای حضرت علی در سه شب احیا و افطار مومنین وقف کرده است. (متعلق به مرکز اسناد و کتابخانه استان یزد)

البته ناگفته نماند زنان درباری به خاطر جایگاه و ثروتی که داشتند در وقف پیشقدم بودند.

وقف برایشان هم حکم بقایات صالحات را داشت و چون کار نیکی بود و خیر آن به عامه مردم می‌رسید، آنها را به بدنه جامعه و روحانیت نزدیک می‌کرد. از طرفی وقف یک نفر باعث می‌شد دیگری هم به انجام این کار تشویق شود و بنا به هر انگیزه‌ای زنجیره وقف قطع نشود.

وقارالدوله (سکینه سلطان) یکی از همسران ناصرالدین شاه در سفرنامه‌اش از پل خرابی می‌نویسد که در مسیر حرکت‌شان بوده. نویسنده همان‌جا مکتوب کرده اگر خدا اولادی به او داد، این پل را تعمیر کند. تعمیر پل بین راهی در ازای داشتن فرزندگرچه نذر مرسوم برای این روزهای ما نیست اما در مختصات زندگی زنان آن زمان کار عجیبی نبوده. واقعیت این است که اطلاعات ما از زنان نسل‌های قبل زیاد نیست. از علاقه‌مندی‌ها، روزمرگی‌ها، عادات فردی و اجتماعی آنها چیزی نمی‌دانیم. در فیلم و سریال‌ها توجه چندانی به آنها نشده و تنها در لابه‌لای صفحات کتاب‌ها و اسناد است که می‌توان رد و نشانی از سبک زندگی آنها پیدا کرد. اطلاعاتی که در ظاهر تأثیر چندانی در زندگی ما ندارند و شاید نوعی سرگرمی برای مردم حساب شوند اما دانستنش برای فهم مسیری که تا امروز پیموده‌ایم مهم است. آمار و ارقامی که به جا مانده نشان می‌دهد سهم زنان در وقف قابل توجه است. در ادامه اطلاعاتی درباره زنان واقف عصر صفوی و قاجار و موقوفات‌شان آمده است.

■ زینب بیگم

زینب بیگم یکی از معروف‌ترین زنان عصر صفوی بود. دختر چهارم شاه طهماسب اول و عمه شاه عباس اول. دلیل شهرت او یکی تأثیرگذاری‌اش در تصمیمات سیاسی بود و دیگری موقوفاتش. پل‌ها، ساختمان‌ها و کاروانسراهای متعددی که به همت او ساخته شده.

از مشهورترین موقوفاتش کاروانسرای است که در مسیر قزوین به ساوه ساخت که به کاروانسرای بیگم معروف است. از دیگر موقوفات مشهور او مدرسه‌ای بود که به نام خود ساخت و وقف کرد و نیز حمام سه سوق که برای استفاده عموم در اصفهان وقف شده است.

■ مریم بیگم

مریم بیگم هم یکی دیگر از زنان مهم دوره صفویه بود. نسبتش با دربار آنقدر نزدیک بود که بتواند در سیاست هم اثرگذار باشد. مریم بیگم دختر شاه صفی، خواهر شاه عباس دوم و عمه شاه سلیمان بود و یکی از بزرگ‌ترین واقفان زمان خود به حساب می‌آمد. مدرسه مریم بیگم در اصفهان یکی از مهم‌ترین یادگاری‌های اوست. مدرسه‌ای که برای واقف بسیار اهمیت داشت و از شهرهای دیگری مثل تبریز و قزوین هم ملک خریده و وقف مدرسه کرده بود. آنچه در مدرسه می‌گذشت برای واقف بسیار مهم بود تا آنجا که در وقف‌نامه نکاتی درباره قوانین مدرسه

آورده «باید سکنه مدرسه مذکوره مشغول تحصیل علوم دینی که فقه و حدیث و تفسیر و مقدمات آنهاست و صالح و متقی و پرهیزگار و از اهل قناعت باشند و از زمره ارباب بطالت و کسالت و شرارت نبوده، حجره خود را معطل و مقفل نگذارند بلکه شب و روز در حجره خود به مباحثه و مطالعه و عبادت مشغول باشند و اگر یک سال بر احدی بگذرد که ترقی در حال او به حسب علم و عمل نشده باشد یا مظنون مدرّس شود که قابل ترقی نیست، از مدرسه اخراج نماید.»

■ انیس الدوله

انیس الدوله یکی از مشهورترین زنان دوره قاجار و همسر ناصرالدین شاه بود. در دورانی که سفر رفتن برای زنان سخت بود و مسافرت زنان محدود به حج و عتبات بود، وی چنان جایگاهی داشت که در سفر اول شاه به مسکو او را همراهی کرد.

البته ناگفته نماند به خاطر اختلافات فرهنگی و مساله حجاب از مسکو به تهران برگردانده شد. مهدی بامداد در کتاب شرح رجال ایران در توصیف شخصیتش نوشته «انیس الدوله، نامش فاطمه و از اهالی امامه و عاقل‌ترین و متشخص‌ترین زنان ناصرالدین شاه و عنوانش «ملکه ایران» بوده و ناصرالدین شاه خیلی از وی حرف شنوی داشته و گاهی نیز طرف‌شور او واقع می‌شده است.» از انیس الدوله وقفیات زیادی به جا مانده.

در کتاب خیرات حسان، محمدحسن خان اعتمادالسلطنه آثار

